

BES^eDA

E L E K T R O N S K A K N J I G A

Ivan Cankar

Smrt kontrolorja Stepnika

O M N I B U S

BES**e**DA

Ivan Cankar

SMRT KONTROLORJA STEPNIKA

To izdajo pripravil

Franko Luin

franko@omnibus.se

ISBN 91-7301-258-0

beseda@omnibus.se

www.omnibus.se/beseda

Vrnil sem se s potovanja pozno zvečer. Hišnik je bil že ugasil svetilko na stopnicah, in s kovčkom v roki sem lezel počasi navzgor. Odklenil sem vrata svoje sobe, vrgel kovček, suknjo in dežnik na posteljo ter se napravil, da bi poiskal vžigalice in zapalil luč. Ali v istem hipu, ko sem stal sredi sobe ter tipal po mizi za vžigalicami, me je obšlo neko posebno čustvo, podobno čisto otročjemu strahu. Zazdelo semi je, da so se godile ta čas čudne stvari v moji sobi; dišalo je po tujih ljudeh. Roka se mi je tresla, ko sem prižigal svetilko; zelo neprijetno mi je bilo pri srcu, in obšla me je misel, da bi pustil vse skupaj pri miru ter šel prenočit v hotel.

Zapazil nisem kljub temu nič posebnega; soba se mi je zdela čisto taka, kakor sem jo bil ostavil. Stoli so bili na svojem mestu, postelja je bila pogrnjena, knjige so bile v redu. In pričel sem se sramovati svoje neumne bojazni. Vrata so bila zaklenjena, in ključ sem nosil s seboj. Kako bi bilo mogoče, da bi se kdo izgubil med moje štiri stene? Skozi ključavnico prihajajo samo duhovi.

Na mizi je ležalo kakor navadno kup papirjev. Začel sem brskati po njih, a mimogrede sem se ozrl na tintnik.

Tintnik je bil odprt, in peresa se je držala skorja ravno-
kar posušene tinte. Stvar je bila malenkostna, ali vendar
me je nenavadno vznemirila. V roki sem imel par papir-
jev in v tistem hipu sem zapazil, da pisava na teh papir-
jih ni bila moja . . . Nekdo je sedel v tem času v moji
sobi na mojem stolu ter pisal. Pisava mi je bila čisto ne-
znana, a kolikor dalje sem čital, tem bolj je raslo moje
začudenje. Moja soba se mi je zazdela strašna in skriv-
nosti polna: okrog mene so hodili duhovi davno umrlih
ljudi.

I

O dlašal sem to reč od dne do dne, toda naposled se mi je zdelo, da je prišel čas, in napisal sem svojo prošnjo. Moji kolege so je čakali z veliko nestrpnostjo; ali meni se ni mudilo nikamor . . .

Davkar je prihajal v pisarno zelo pozno; ob desetih, časih šele ob pol enajstih. Kadar je stopil v sobo, se je ozrl najprvo po meni; njegov obraz se je nekako čudno nasmehljajal in oči so mu zamežikale, kakor da bi hotel opomniti: »Ali te še ni vrag vzel?« On bi pravzaprav ne imel nikake koristi od tega, toda najbrž ga je vznemirjala moja mrtvaška zunanjost; ni prijetno, če ima človek neprestano mrtveca poleg sebe. Vedel sem natanko, da ga je grizla v dušo moja čudovita odpornost. In to me je veselilo. »Kako vam je danes, gospod kontrolor? Zdi se mi, da vam ni posebno dobro.« Ej, dušica, ne tolaži se! »Hvala, gospod davkar; počutim se imenitno; moj obraz je mršav samo iz navade.«

Drugače pa je bil dobra duša; človek starikav, s sklonjenim hrbtom in osivelo brado. Igral je na citre zaljubljene pesmi in sploh je trdil, da je jako muzikalen. Poleg tega se je brigal za politiko. Njegovi nazori so bili odvis-

ni od slučajnega razpoloženja; kadar je bil slabe volje, je zagovarjal konservativna načela in takrat je bil njegov obraz resen in dostojanstven; toda časih je hotel napraviti uslugo temu ali onemu in kazal se je liberalnega, a obenem je zatrepetalo v njegovih očeh nekaj prešernega in buršikoznega . . . Mene se je ženiral; pogledal mi ni nikoli naravnost v obraz. V pisarni se je dolgočasil do smrti; zehalo se mu je neprestano in ob tem so mu uha-jali iz grla žalostni, zategnjeni vzdih. Dela se je pritaknil malokdaj; opravljal ga je večidel sam praktikant, kajti tudi adjunkt je lenaril.

Ta človek — adjunkt namreč — me je sovražil iz dna srca. Kadar se mu je zdelo, da ga ne vidim, se je obrnil oprezno proti meni ter me gledal s pazljivimi, svetlimi očmi. Jaz sem se mu zasmel naravnost v lice; to ga je spravilo v zadrego; namršil je obrvi ter se sklonil nad svoje papirje. Poznal sem na njegovih očeh, če je bil moj obraz bolj upadel nego navadno, če so bili moji koraki bolj trudni, če je bil moj glas bolj votel in mrtvaški. Kadar mi je dal roko ob prihodu ali ob slovesu, se je vsesal v ohlapne gube na mojih licih in v moje koščene, mrzle roke . . . Njegova postava je bila krepka; v polnem rdečem obrazu je bilo nekoliko surovosti in njegov pogled je bil temen in nestalen. Hodil je s hitrimi, dolgimi koraki in privzdigal je ramena nenavadno visoko; to mu je ostalo od ponižne hoje po pisarnah izza časov, ko je

bil še praktikant. Prej sva izhajala kolikor toliko, a zadnji dve leti je bila vsa njegova skrb in žalost v mojem telesnem propadanju. Pazil je name kakor najvestnejši zdravnik; kolikor dalje se je stvar vlekla, tem večja je bila njegova pozornost, poostrena z nervozno nestrpnostjo. Čakal je namreč na moje mesto.

Naposled sem se bil torej odločil, da napišem svojo prošnjo. Nekoliko težko mi je bilo, kajti privadil sem se bil črkam kakor Gogoljev Akakij Akakjevič. Privadil sem se bil tudi tem stenam in sovražnim obrazom okrog sebe. Dalo se je lepo sloneti ob mizi in misliti, medtem ko je v prsih trkala smrt.

Tisti dan je bilo veliko veselje v pisarni. Za trenutek so mi zamrzeli ti lopovi, ko sem jih videl, kako globoko so se oddahnili. Zamrzela mi je tudi pisarna, kajti od tedaj pa do zadnjega dne se mi je zdela posebno praznična in svetla, kakor da so padali od teh zadovoljnih obrazov svetli žarki na stene . . . Čutil sem obenem, da sem v tistem hipu, ko sem oddal prošnjo, izrekel obsodbo nad samim seboj. Šel sem domov s povešeno glavo in s trudnimi, drsajočimi koraki. Iz oken pisarne se je obračalo za mano troje neobritih glav in na cesti so postajali ter gledali moj suhi hrbet.

II

To je bil res usoden korak. Stopil sem z eno nogo in zdaj pojde samo navzdol. Zdi se mi, kakor da bi bil prostovoljno odprl vrata smrti. Kar je viselo na meni življenja, je začelo odpadati tako hitro, da niti opazil nisem vsake posamezne izgube . . . Človek pogleda nekega jutra na vrt in vidi, da je drevje čisto golo; in vendar je padal počasi list za listom, tiho in neopazno. Tako se bo zgodilo meni; vsaka kapljica krvi bo izginila počasi, tiho in neopazno, a nekega jutra bodo prišli, in moje oči bodo steklene . . .

Oblekel sem črno obleko ter si zavezal črno kravato. Moj obraz se je zdel vsled tega tako bled in upadel, da bi se kdo drug ženiral med ljudi s tako neprimerno zunanostjo. In vrhu tega so izgubile moje oči že davno vsako barvo; punčice so bile popolnoma blede sive, da so se komaj razločevale . . . Ko sem si zavezaval kravato, so se mi roke tresle. Odpravljal sem se v čitalnično dvorano, praznovat odhodnico gospodične Helene Tršanove. Ravno ko sem zapiral vrata, sem se spomnil, da mi je prišla Helena na misel v tistem trenutku, ko

sem pisal svojo prošnjo. In ob tem spominu me je zazeblilo od temena do nog.

Šel sem sam, moja žena je ostala doma. To je storila zato, ker ni hotela moje družbe; ona se tega morda ni zavedala, ali meni je bilo jasno . . .

Preden sem prestopil prag dvorane, me je obšel tisti grenki čut, ki obide prosilca, preden potrka na vrata. Podoben je bil tudi bojazni človeka, ki si je v svesti umazane krivde in sluti, da je njegov greh izdan. Ko sem vstopil, so se nekateri ozrli po meni, in zapazil sem takoj tisti pritajeni, vprašujoči smehljaj: »Ali si tudi ti še na svetu? Doklej še misliš vznemirjati žive ljudi?« In za trenutek se mi je zazdelo, da bi jih prosil oprostjenja.

Helena je sedela na gorenjem koncu mize. Dala mi je roko, a medtem je gledala drugam; pozabila je, da stojim pred njo, še preden sem izpustil njeno desnico. Sedel sem poleg zaspanega dacarja, ki me je pogledal od strani ter se potem ves čas ni več brigal zame. Ravno sebi nasproti sem opazil široki obraz adjunktov; ko me je ugledal, je pokimal z glavo ter iztegnil roko čez mizo; nato pa se je najbrž nečesa domislil — prijel je za kozarec kakor v zadregi ter se obrnil k svojemu sosedu, učitelju Breskvi.

Pil sem mnogo; praznil sem čašo za čašo, in okrog mene je pričela plavati motna, meglena svetloba; zdelo se mi je, da gledam vse obraze skozi zakajeno steklo. Ali

bilo mi je prijetno; najrajši bi bil zatisnil oči, zibal se na svojem stolu ter sanjal lepe sanje. Govorili so vse navzkriž, toda jaz jih nisem poslušal in ne razumel. Videl sem, da so vstajali govorniki in zamahovali z rokami; kadar so dvignili kozarce v visoko iztegnjenih rokah, je nastal hrup po dvorani, in čaše so zveneale in vino se je razlivalo. Tudi jaz sem časih vstal — in tudi ob moj kozarec je trčil pomotoma ta ali oni. Drugače pa me to vse skupaj ni čisto nič brigalo.

Spominjam se nekega čudnega hrepenenja iz tedanjih časov; tisti večer me je ovladalo popolnoma . . . Samo da bi ji enkrat, samo enkrat v življenju poljubil to drobno, belo roko, da bi se dotaknil z ustnicami teh tenkih prstkov! Časih sem se vzbudil ponoči, in ko sem se spomnil te drobne roke, teh tenkih prstkov, sem grizel v rjuho od bolečine . . .

Postalo mi je težko. Megla se je zgostila okrog mene in legla mi je na dušo. Naslonil sem se s komolci na mizo; dihanje mi je bilo naporno in mučno; v obrazu sem čutil veliko vročino, in ustnice so mi bile vse ožgane. Večidel so bili že vsi pijani in zato ni zapazil nihče ničesar čudnega na meni . . .

Smejejo se okoli mene, kakor da bi trajal ta smeh na večne čase, kakor da bi nikdar ne bilo konca te vesele noči! Tudi jaz bi se rad tako smejal . . . Ali morda je vse to neumnost, morda so vse to samo sanje moj hrbet je

sklonjen, ker mislim, da stoji smrt za menoj. Ali ni to neupravičen strah, ki izvira samo iz bolne domišljije? Za menoj ni morda ničesar. Tresem se od bedaste bojazni kakor otrok v temi, — a vse je tiho, in strahu ni od nikoder. Zaradi povsem neosnovanega domnevanja si kratim uživanje in obračam glavo od sonca. Zaradi povsem neosnovanega domnevanja . . . če upa v življenje surovi obraz adjunktov, zakaj bi ne upal jaz? . . . Tako je torej vse skupaj neumnost in domišljija, in pričel bom življenje od začetka . . . Ah, samo da bi ne bilo domišljije; jasno je, da me je uničila samo domišljija. Tudi moj obraz bi ne bil več bled . . .

Vstal sem izza mize, ali prijeti sem se moral trdno za stolico, kajti zavrtelo se je vse okoli mene in noge so se mi tresle. Ko sem se obrnil, sem ugledal zrcalo ravno pred seboj; moj obraz je bil strahovito spačen; v tenkih ustnicah ni bilo niti kapljice krvi, in oči so bile globoko udrte. A na ustnicah in v očeh je ležal tako čuden izraz, da sem se zagnusil sam sebi; izraz pohotnega starca, ki se vkljub svoji onemoglosti še ni nasitil življenja.

Sedel sem zopet za mizo. Iz dna prsi se mi je začelo dvigati in segalo je višje, stisnilo mi grlo in zalilo oči s solzami. To je bila tako grenka otožnost, kakor je dotlej nisem poznal; vse v meni je tisti trenutek trepetalo od smrtnega straha . . . Nekdo blizu mene je govoril prav tedaj z visokim, nekoliko vinjenim glasom.

»Šele to uro, ko se poslavljamo od vas, gospodična . . . šele to uro čutimo vsi žalostni in potrti, kaj izgubljamo ob tem slovesu . . . Šele to uro, ko gledamo poslednjikrat vaše lepe, vedno vesele oči, čutimo vso praznoto, ki bo ostala v naših srcih po vašem odhodu . . . Zunaj je jesen in list za listom pada z drevja . . . vse, kar je lepega in cvetočega, nas ostavlja, a nam ostane zima in — smrt . . . «

Ob tej besedi se je zdrznil govornik sam; prišla mu je menda na jezik povsem nepričakovano. Nekateri so se ozrli začudeni nanj, a nekdo je vzkliknil na koncu mize s pol osornim, pol prestrašenim glasom: »Molči, sova! . . . Odkod ti pride smrt?«

Kako je končal, ne vem natanko. Pil sem medtem mnogo in vsega, kar se je zgodilo pozneje, se spominjam samo še nejasno. In zoprno mi je, če se spominjam tistega večera.

Helena ni odgovorila na zadnjo napitnico; toda ko je utihnilo žvenketanje kozarcev, sem vstal jaz — čemu, to sam Bog vedi. Ali bilo mi je neizrečeno tesno pri srcu. Tisti čas sem se zavedal z vso bridkostjo nečesa, kar mi ni prišlo na misel ne prej ne pozneje . . . Nikdar v svojem življenju nisem imel človeka, ki bi me ljubil tako, kakor si predstavljam ljubezen jaz. Nikogar ni bilo, ki bi mogel priti k njemu v težkih urah, da bi mu pokazal

svoje ranjeno srce in svoje objokane oči. Kakor zver sem se skrival, kadar mi je kapala kri iz bolečih ran . . .

In tisti čas sem vstal, poln sentimentalne zaupnosti.

»Gospoda, tudi jaz . . . tudi jaz . . . jaz sem list, ki pade jutri z drevesa . . .«

Ali ko sem stal in še preden sem dokončal stavek, se je hipoma razdelila megla pred menoj, in ugledal sem omizje . . . dolgo omizje samih surovih, polpijanih obrazov. Sami surovi, polpijani obrazi vse naokoli, po vsej dvorani; in začudene, razžaljene in prezirljive oči so gledale name od vseh strani. Zdelo se mi je, da padajo ti pogledi na obraz kakor zaušnice, da se mi plazijo po koščenih rokah navzgor, po obleki, na vrat in na lica, same gnusne gosenice . . .

Stal sem kakor na sramotnem kamnu — v zasmeh in zgražanje poštenim ljudem . . . Ostal naj bi bil doma za zaklenjenimi vrati — gobavec, ki se ga ogibljejo od daleč. V trenutku, preden sem sedel, mi je prišlo do grla, da bi zakričal, da bi jih vprašal, kaj sem jim storil. Molčali so vsi okoli mene, ali jaz sem slišal besede, polne zaničevanja in sovraštva; vpilo je po dvorani s hripavimi glasovi, da bi jih ne mogel prekričati . . . To je bil divji, blazni strah pred smrtjo; da bi se ne ženirali drug drugega, bi me bili pobili s pestmi na tla . . . Telo mi je docela obnemoglo in udje so mi bili kakor iz mehkega

voska; sedel sem in gledal s široko odprtimi očmi, a videl nisem ničesar.

Na odru so se oglasili glasovi klavirja; padli so v tišino, kakor da bi zažvenketalo srebro na tleh.

»Denite mize v stran . . .«

Nastal je hrup in šum; družba je vstajala in dvignil sem se tudi jaz. Helena je stala na odru poleg klavirja in šel sem tja. Pred očmi se mi je lesketalo; stiskal sem pesti ter se grizel v ustnice, da sem stopal z ravnimi koraki.

Ko sem stal pred njo, sem se hotel nasmehljati, toda moja lica so bila čisto trda kakor iz usnja. Z dlanjo sem se oprl ob klavir ter se poklonil.

Opazil sem v tistem hipu njeno pritajeno kretnjo; hotela se je umakniti, a bil sem že preblizu. Nagnil sem se tako globoko k njej, da sem čutil vročino njenih lic; moj obraz je moral biti strašen, zakaj njene oči so se širile od bojazni.

»Jaz sem tisti, gospodična Helena, ki vas je ljubil bolj nego svoje življenje . . . to sem vam povedal zato, da bi me ta beseda ne tiščala v grlu, kadar umrjem . . .«

Moje telo se je skrivilo, pol od razburjenja, pol od slabosti, in kolena so mi omahovala. Prijel sem njeno roko ter se je dotaknil z ustnicami; obenem sem čutil, kako me je vlekle polagoma k tlom . . .

Težka roka me je stresla za ramo.

»He he, gospod kontrolor!«

Ugledal sem pred seboj obraz adjunktov in nikdar še se mi niso zdele njegove oči tako grozne. Oči jastrebove, ki si iščejo mrhovine . . . Izpreletelo me je hladno, in slabost me je minila v istem trenutku. Ozrl sem se po Heleni, ali okrog nje je stalo polno ljudi . . . Nihče me ni opazil, ko sem odšel s sklonjenim životom in tresočimi nogami.

III

Dva dni sem ostal doma, in tačas se je v meni mnogo spremenilo.

Ležal sem blizu okna in poslušal sem ves dan in vso noč, kako je padalo listje. Slišal sem to monotono, žalostno šuštenje celo v spanju . . . In legel je na mojo dušo krasen mir.

Nič ni treba ne strahu ne kesanja. Vse pride tako mirno in polagoma in mine tako mirno in polagoma — čemu bi se vznemirjal? Roke položim v naročje in gledam, kako beži čas mimo mene. Ali mi ni boljše, kakor da bi se pehal za njim ter plakal za vsako uro posebej in si delal skrbi zaradi prihodnjih, ki jih morda nikdar ne bo? . . . Listje je padalo, padalo, in nekatere veje so bile že čisto gole in črne.

Pozno popoldne sem gledal skozi okno, in srce se mi je nenadno razširilo v sladko otožnem hrepenenju. Izza gore je sijalo jesensko sonce, in kolikor je bilo še listja na drevju, je trepetalo in se zvijalo v njegovih žarkih. Zrak je bil miren in topel.

Odpravil sem se z doma, tesno zavit v suknjo in robec okrog vratu. Ker nisem hotel skozi trg, mimo hiš in lju-

di, sem šel počasi ob vrtu in po poljskih stezah do gozda . . . Čudovita, sanjajoča tišina naokoli; na nebu je plavalo par belih oblakov in v isti smeri se je plazilo po polju dvoje dolgih senc. Sonce se je skrilo za kratek hip; toda na zahodu je plamtelo visoko, skoro do srede neba. Ni še ugasnila svetloba, ko sem stopil v gozd, na šumeča, mehka tla, vsa pokrita z rumenim listjem. Mali jeseni so stali tod skoro v ravnih vrstah; svetla, tenka debela so bila na strani, obrnjeni proti zahodu, vsa kakor prevlečena z žarečim zlatom.

Sama mehka oranžna barva, kamor sem se ozrl; svetlo oranžno listje nad menoj in na tleh in izza debel se je bleščalo svetlo nebo . . . Ta svetloba me je upijanila, moji pogledi so plavali pol onemogli od radosti po teh mehkih barvah; oranžna luč mi je lila na obraz, roke so zamahovale otročje prešerno, kakor da bi plavale z razkošjem po teh jasnih valovih. Visoko vzravnani, glavo pokonci, s široko odprtimi očmi in smehljajočimi se ustnicami sem šel dalje, brez smotra, brez misli, brez določnih sanj . . . Čutil sem samo nekaj tako neizmerno sladkega, nadzemskega . . . moje ustnice so se dotikale drobnih prstkov Heleninih; njen obraz, obrobjen od zlatih las, se je smehljaj nad menoj. Dušilo me je od blaženosti; naslonil sem se na drevo ter gledal okrog s pijanimi očmi; pred mano je trepetalo rumeno zlato, pred mano in pod mano in nad menoj; zlato je rosilo z

neba in kapalo je name; čutil sem gorke kaplje na obrazu in na rokah . . .

Sence so prihajale in luč je pojemala in bledela. Sonce je bilo že davno zatonilo; listje je temnelo, in zdelo se mi je, da je padalo tem gosteje in glasneje, kolikor bolj se je bližala noč. Tenka debela jesenov so se približevala drugo drugemu; bilo mi je, kakor da se gneto okrog mene; zastavljala so mi pot, in steze ni bilo več nikjer. Toda ni me bilo strah gozda; izpreletavalo me je toplo in prijetno kakor po kopeli ali kakor po sestanku z ljubico.

Ko sem stopil na plano, je bilo vse pod menoj že v globokem mraku; na vzhodu so se svetile prve zvezde — tiste jesenske zvezde, ki ne čakajo zadnjih sončnih žarkov.

V dolini je bilo temno. Tam so stali visoki črni hrasti. Pot je bila posuta s peskom, in moji koraki so se slišali, kakor da bi mi prihajal od daleč kdo naproti. Hotel sem naravnost domov, toda ob vrtu sem se premislil. Spomnil sem se svoje sobe in zazdela se mi je ozka in dolgočasna. Šel sem do bližnje gostilne ter poslušal pri oknu; notri ni bilo menda nikogar; okna so bila slabo razsvetljena in čuti ni bilo nobenega glasu . . . Tisti čas so zašumeli koraki blizu mene — in prav mimo mene, da bi ju lahko dosegel z roko, sta šla hitro in tiho adjunkt in moja žena.

V prsih sem začutil tedaj nekaj ostudnega, kar me ni več ostavilo do zadnjih dni. Moji koraki so bili od tistega hipa trudni in drsajoči kakor prej; zaželel sem si počitka in odpravil sem se proti domu.

IV

Odtlej sem se plazil po sobah in po vrtu kakor senca. Nič me ni več veselilo in nič žalostilo. Obstal sem pred rožnim grmom, dotaknil se veje narahlo in zadnji listi so se usuli na tla . . . Noge so mi bile lene in težke; vlačil sem jih za seboj, kakor da bi imel čevlje od svinca. Časih sem šel v lopo in žena mi je prinesla blazinico, da sem se naslonil udobno na stol. Lopa je stala na oglu vrta; odtod se je videlo daleč po dolini, do gozda.

Gledal sem, kako je stresal veter že napol golo drevje, in od neke otožne utrujenosti, ki se je niti dobro nisem zavedal, so mi padale trepalnice na oči. Toda slišal sem vse natanko okoli sebe; poslušalo je tako rekoč vse moje telo, kajti čutil sem na vseh svojih živcih vsak najmanjši šum. Kolikor bližje je prihajal popolni propad, toliko rahlejši in finejši so bili moji čuti. Stvari, na katere prej nisem pazil, so se mi zdele zdaj važne in pomembne.

Med ljudi me ni bilo več; tudi k meni ni hodil skoro nihče. Obsel me je stud, kadar sem ugledal pred sabo kak tuj obraz. In zdaj so mi bili tuji vsi obrazi — na vseh

je bil tisti gnusni izraz prisiljenega sočutja, radovednosti in pritajene škodoželjnosti . . . V njih smehljajih je ležal tisti samozadovoljni vzdih: »Ne boš več dolgo . . . hvala Bogu, da nisem na tvojem mestu.« In kadar so mi dajali roko, se je skrivala v njih očeh zoprna zavest, da dajejo roko okostniku, ki bo gnil čez par dni pod zemljo. Silili so se s težavo, da bi nabrali gube svojih lic v žalosten izraz, da bi stopali tiho, resno in umerjeno, kakor se spodobi v hiši bolnikovi, in da bi ne izpregovorili ničesar, kar bi me moglo spominjati smrti ali kar bi me žalilo na kakršenkoli način. Tako so bili kakor vklenjeni — kakor skriti za krinko in omotani v rjuhe. Toda časih se je prikazal izza krinke naraven smeh, noga je stopila trdo in roka se je za hip osvobodila izza rjuhe . . . In jaz sem se krasno zabaval ob nastali zadregi in ob imenitnem prizoru, kako urno je ugasnil nepoklicani smeh in kako spretno je smuknila roka pod rjuho nazaj. Vse to je bilo neizrečeno grdo in umazano. V mojem srcu pa je rasla polagoma neka cinična grenkota, in kadar sem začul korake na stopnicah, sem se umaknil na vrt ali pa sem se zaklenil v sobo.

Svojo ženo sem občudoval zaradi njenega velikega samozatajevanja. Bilo mi je nerazumljivo, odkod je vzela toliko moči. Utrujenost jo je obšla samo časih za kratko sekundo. Šinilo je čez njen obraz komaj opazno; toda v senci, ki je zakrila takrat njene oči, in v hipni potezi, ki

je spačila takrat njene ustnice, je ležala vsa pritajevana zloba, ležal je ves gnus, ki ga je čutila do mojega propalega telesa. To se je zgodilo časih, kadar mi je popravljala vzglavje; moje trepalnice so bile zatisnjene, ali izza vejic sem jo videl čisto dobro. Njena lica so bila mirna, ustnice nekoliko odprte kakor navadno; toda hipoma so se obrvi namršile, obraz se je podaljšal, in zobje so se zagrizli v trepetajoče ustnice. To je prišlo in minilo, kakor da bi trenil.

Imel nisem z njo čisto nikakega usmiljenja, četudi sem vedel, da je živela zadnji dve leti poleg mene v strašnih mukah. Ko sva se poročila, sem bil še lep človek. Jaz sem si jo izbral iz samega poželenja. Poželenja vredna ženska je bila še takrat, ko mi je popravljala umirajočemu blazino pod vzglavjem. Iz te mesene ljubezni in iz tisoč slučajev, malenkostnih in neumnih, kakor se to godi navadno, se je rodil zakon, in živela sva dosti prijetno. Otrok nama je umrl, ko je še komaj izpregovoril, in takrat sva oba zelo jokala. Ko sva šla iz cerkve, sem jo ljubil tako čisto, kakor nikoli ne prej ne pozneje. Nato sva ostala sama, in bolezen, ki je spala v meni že dolgo časa, se je pričela imenitno razvijati. Omršavel sem čez noč in kosti na obrazu so mi izstopile; tudi lasje so mi pričeli siveti in odpadati . . . V moji ženi pa se je vršilo nekaj, kar sem jako dobro razumel. Oddaljevala se je od mene kakor brod od brega . . . Ko sem ležal na poste-

lji, obraz siv in upal, nos tenek, čelo svetlo in potno, a roke velike, z ohlapno nagubano kožo, da so bile podobne plavutam, takrat sem bil zanjo samo še nekaj tujega, strašnega, kar ji sreblje iz srca vso radost in vse življenje in jo ima prikovano poleg sebe kakor sužnja. Prikovana je bila k tej postelji brez usmiljenja, niti s prstom ni mogla ganiti. Ali zapazil sem kmalu na njenih pogledih, kadar je mislila, da je ne vidim, zapazil sem na različnih, prav neznatnih okolnostih, kod so hodile njene sanje. Zadnje čase je slutila, da so ležali moji pogledi na njenem obrazu, dasi je bilo troje sten med nama, in da sem bil zalotil njene misli na skritih potih; vedel sem, da je živela vsled tega po cele ure v smrtnem strahu in da je trepetala pred menoj, kadar se je čutila grešnico. Šel sem časih mimo nje, in ko sem se ozrl nanjo je sklonila glavo, kakor da bi pričakovala udarca. Tisti večer, ko se je izprehajala z adjunktom, so se ji tresle noge, ko sem stopil v sobo. Ali jaz ji nisem pogledal v oči, in njena glava s plašnimi, velikimi očmi in prebledelim obrazom se je obračala za mano čisto mehanično.

Mučil sem jo odtlej z radostjo; to je bila ostudnost, ki mi je legla na srce tisti večer . . .

Nenadno je pričel pihati gorek veter; prej je bilo več dni nebo jasno in hladno, a jutra so bila jako mrzla. Listje se je igralo po zraku, kakor da bi frfotale ptice med drevjem. Še ena, še dve noči, in vejevje bo čisto golo. Od

juga so prihajali oblaki, a tedaj so bili še ozki in beli; prišli so malo višje, razkropili se po nebu ter izginili.

Zvečer sva sedela z ženo na verandi. Jaz sem bil skrbno zavit in ogrnjen, pod hrbet in pod glavo pa mi je bila položila žena mehke blazine. Bilo mi je prijetno in toplo; okrog glave mi je pihljalo ter se igralo z mojimi lasmi. Prav na vrhu visoke platane se je držal še en sam širok in svetlo rumen list; čakal sem, kdaj ga veter odnese, toda ni ga odnesel tisti večer. Polagoma se je temnilo, in na obrazu svoje žene sem opazil, da jo je pričel obhajati nedoločen strah. Pogledal sem ji natanko v lice in v prsih mi je postalo zoprno. Naslonil sem se s komolci na mizo, tako da sem se ji približal, in ona je počasi odmikala glavo, ne da bi se ozrla stran.

»Zakaj se me bojiš, Ana?«

Njena desna roka je ležala na mizi in tresla se je vidno; njene ustnice so se odpirale, toda odgovorila ni.

»Nič se me ne boj; privadi se tega. To traja lahko še bogve koliko časa. Poznal sem jetične ljudi, ki so ležali na postelji po deset let; izpovedali so se in napravili testament, toda zjutraj so se izprehajali po cesti. To je vražja bolezen.«

»Jaz ti ne želim smrti . . . «

»To je lepo od tebe. Zakaj povem ti, če bi mi želela kaj takega, bi živel nalašč, da bi mi zrasla brada do kolen . . . daj mi vode! . . . Ne polivaj, ljubica — tvoja roka se

jako trese . . . Hvaležen bi ti moral biti, zakaj prestala boš še mnogo, draga moja. Zdaj je tvoje življenje sladko; to je šele začetek. Toda jutri ali pojutrišnjem ležem, in nato bodo tekla leta . . . leto za letom . . . po-ča-si . . . sekunda leto in leto večnost . . . «

Nikdar še nisem videl v enem samem pogledu toliko groze kakor tisti čas. Ni se zganila, in zdelo se mi je, da niti dihala ni. Njene oči so bile uprte name kakor pričarane.

»Ali si že stregla kdaj jetičnemu bolniku? Jaz sem danes lep človek; toda človek, ki umira, je strašnejši od mrtveca. In jetični ljudje umirajo neprestano. Ti boš prekrizala moje čelo in moje ustnice, toda odprl bom oči in zasmejal se ti bom v lice. Takrat ne bo od mene več drugega nego dolge, ostre kosti. Koža bo ležala na njih kakor umazana rjuha. Lahko bi mi jo slekla, toda kosti bi živele naprej. Dolge, sive kosti z udrtimi jamami namesto oči in z režečimi usti brez ustnic . . . In to bo trajalo! . . . Sam okostnik bo ležal pod odejo, ali ti boš stala poleg postelje, da ti bodo lica ohlapela. Ti boš stala poleg postelje, in čas bo tekel dalje; soba bo temnela, in strop in stene, vse bo pokrito s pajčevinami. Vse bo zadahlo in bo dišalo po mrtvecih — toda okostnik bo ležal na postelji in se ti bo smejal v obraz . . . «

Dušila me je lastna zloba. Kolikor dalje sem govoril, toliko nižje sem se naslanjal na mizo in prste sem držal

razpete ravno pred njo . . . Ona je bila kakor okamnela; gledala me je pazno, z velikim pogledom, a njena roka se ni več tresla . . . Medtem je bila prišla temna noč, in videl sem samo še njene bele prste, njena lica in motne obrise njenega života. Veranda in vrt, vse se je potopilo v črno senco; listje, ležeče na tleh, je šumelo v vetru, in v daljavi je stokal gozd . . .

Ko mi je prinesla žena drugo jutro kavo v sobo, je bil njen obraz ves prepadel kakor po noči, prečuti v trpljenju.

V

Ležal sem že dolgo, morda več nego štirinajst dni. V tej tihi sobi, v dolgih, samotnih urah so se polagoma umirile moje misli. Možgani so postali leni in neokretni; slika, ki mi je šinila prej kakor blisk mimo duševnih oči, se je gradila zdaj počasi, kos za kosom. Časih nisem mislil ničesar; gledal sem mirno in kakor brez zavesti v kako točko na stropu. Sanje, ki so mi prihajale, so bile jako neumne, toda vznemirjale me niso. Videl sem različne, popolnoma neznane ljudi s čudnimi obrazi in v smešnih oblekah; hodil sem po tujih krajih; veliko, eksotično drevje je raslo ob prepadih . . . Ali te sanje niso ostavile nikakega sledu; prišle so polagoma in kakor trudoma, a komaj so stopile jasneje izza megle, so se zopet izgubile.

Tako je bilo v začetku; pozneje me je pričelo boleti telo ob desni strani, na kateri sem navadno ležal. Srbeło me je zelo neprijetno, in to ščegetanje je prehajalo sčasoma v tisto srbečo bolečino, ki ubija možgane in napravlja človeka neznosnega. Ob ledjih in pod desno ramo so se prikazovale rane; nekoč sem se dvignil v postelji, vzel v roko svečo ter se ogledal, ali od studa mi je

prišlo slabo; s trudom sem postavil svečo na njeno mesto nazaj in nato sem padel na vzglavje . . .

Na žalost se v teh dneh nisem mogel izogibati različnih zoprnih posetov. Tako so se sklanjale nadme debele glave ter me izpraševale po zdravju. Vsak obraz je grd in oduren, če ga pogleda človek od blizu; ali ti sladko sočutni obrazi so bili še posebno odurni. Nekatere ustnice so bile razpokane in polne, druge tenke, brez barve, z ohlapno kožico. Tudi čeljusti nisem mogel gledati, ki so se nekaterim kazale ob govorjenju; na tem svetlem, mokrem mesu je bilo nekaj živalskega. Kdor je imel slabe živce, se je hitro dvignil ter obrnil v stran; časih pa se je znal kdo zatajevati in hlinil je po celih deset minut svetniško skrbljivost in sočutje. Najzoprnejše na svetu je ta svetniški izraz — gnusno sladek kakor pokvarjen med. Izmed vseh najdalj je vztrajal dacar; pol ure sem moral gledati nad sabo njegovo redko brado, njegove rdeče, zaspane oči in črne zobe pod razgrizenimi ustnicami. Obšlo me je veselje, da bi mu zasadil nohte v lica; toda kakor da je slutil mojo razjarjenost, je ostal na svojem mestu ter se smehljajal.

Večidel sem pošiljal posetnike k svoji ženi v sosednjo sobo, in ona jih je gostila s čajem.

Tam so se godile v tem času zanimive reči. Slišal sem komaj posamezne glasove, zakaj govorili so tiho ter stopali po prstih. Časih je zažvenketala čaša, postavljena na

krožnik, ali se je premaknil stol. Besede nisem razumel nobene, toda vedel sem vkljub temu, kaj se je godilo. Kdor me je pogledal zadnjikrat ter prestopil potem prag mojih vrat je prešteval po tihem moje dneve ter se poklonil spoštljivo moji ženi. Ona je bila blago na prodaj — okostnik jo je tiščal nase samo še z zadnjim naporom svojih suhih rok. Stopali so okrog nje s sključenim hrbtom in smehljajočimi se ustnicami, cenili njeno lepoto ter ugibali o njenem premoženju. Starikavi elegantni komisar Grivar je bil nekoliko naiven in neprostovoljno odkrit; oziral se je s skrbnim pogledom po pohištvu, stopil časih k oknu ter gledal z namrščenimi obrvmi na vrt in na polje. Očividno je bil zadovoljen s posestvom, kanalja.

To so bili nesrečni ljudje. Pazili so drug na drugega, zavidni in ljubosumni. Kolikor več jim je bilo treba hinavstva, umazanosti in zlobe, toliko bolj so bili njih obrazi sočutja in obzirnosti polni. Kar je bilo najčudovitejše: na vsem tem niso videli najbrž ničesar gnusnega; kvečjemu če jih je pretvarjanje utrudilo, da so imeli ponoči težke sanje.

Kolikor bolj je šlo z mano navzdol, tem pogosteje so prihajali k meni in toliko bolj so se mi zdeli smrdljivi. Notar, dacar, komisar, učitelj Breskva in adjunkt so bili pri meni skoro vsak večer. Drug drugemu so bili napoti, kakor da bi vsak zase zavzemal vso sobo . . . Pozno

je že bilo, a v sosednji sobi sem slišal še zmerom njih glasove. To je šepetalo, kašljalo in drsalo neprestano, vmes je zazvenel kak kozarec ali se je začula glasnejša beseda.

Ravno tisti večer mi je bilo posebno slabo. Da bi bili moji prsti dovolj močni in da bi stal kdo poleg postelje, storil bi mu kaj zlega. Zakopal sem nohte v srajco na prsih in dihal sem zelo težko; v velikih presledkih in z naporom se je izvijala sapa iz pljuč . . . In poleg tega me je obšla misel, da bi tudi jaz lahko svobodno hodil po sobi, da bi lahko odprl vrata ter se šel izprehajati na vrt. Izprehajal bi se po vrtu ob jasnem večeru, drevje bi se priklanjalo nad menoj, in jaz bi sanjal . . . o čisto drugem življenju, o tistem, ki je polno same radosti in ljubezni. Nič več bi si ne vklepal rok, šel bi tja, kjer je ona, in sedel bi k njenim nogam, položil glavo v njeno naročje ter poljubljal njene bele prstke . . .

Kri me je zapekla v licih, a ko sem se nekoliko dvignil, me je zbolelo vse telo . . . Potipal sem se od prsi do kolen ter zatisnil oči . . . O Bog, zdaj je to vse končano, minilo je za zmerom . . . Niti toliko ni več krvi v tem telesu, da bi jo izpil na en sam dušek . . .

In v sosednji sobi je šepetalo dalje. Sredi mojih misli me je pričelo srditi in vznemirjati to šepetanje. Bilo mi je, kakor bi mi brenčale ose okoli obraza; zamahujem z obema rokama, a že so spet pred mojimi očmi, za vra-

tom in v laseh . . . Naposled so zaropotali stoli in slišali so se odhajajoči koraki. Vrata so se zaprla. Nato je hodil nekdo nekaj časa po sobi in žvenketale so žličice in čaše; to so bili koraki moje žene . . . A nenadoma so se vrata zopet odprla, nekdo je vstopil in potem je bilo vse tiho. Ta tišina se mi je zdela jako čudna; trajala je nekaj minut, ki so se vlekle neizmerno dolgo. Dvignil sem nekoliko glavo ter poslušal naporno, toda šele po dolgem času sem pričel razločevati šum šepetajočega govorjenja. Premaknil se je stol in nekdo je stopal po prstih in jako oprezno proti mojim durim; del je roko na kljuko, da je nalahko zaškripala, a nato so se vrata odprla in moja žena je pogledala v sobo. V tistem hipu sem zatisnil oči, a izza trepalnic sem jo videl, kako je stala nekaj časa z ostrim pogledom in pripognjeno glavo poleg postelje in kako je odšla tiho in plašno, glavo okrenjeno proti meni.

Govorila sta potem nekoliko glasneje, ona in adjunkt; nalivala mu je tudi čaja, in slišal sem celo njegovo srebanje.

Takrat pa me je obšel zli duh kakor oni večer na verandi. Bilo mi je neznosno; vse v meni je začelo trepetati od žalosti, sovraštva in zlobe . . . Sedela sta poleg mene, poleg moje postelje sta se poljubljala ter gledala, kdaj se zatisnejo moje oči. Tipala sta me po telesu ter ugibala, koliko časa še se bo pretakala ta kaplja krvi po izsušenih

žilah; z ušesi na mojih prsih sta poslušala, kdaj bodo izgrgrala moja pljuča . . . Toda moja pljuča niso hotela izgrgrati. Tedaj sta se naslonila name s komolci — dvojce zveri je gledalo name z režečimi usti; tiščala sta me na prsi z vso silo, da bi mi iztisnila zadnji izdih; toda jaz sem živel, ne da bi dihal in ne da bi se mogel ganiti . . .

Sapa, ki mi je prihajala iz grla, mi je palila ustnice; vrgel sem odejo raz sebe, in prikazale so se kosti, odete s sivo kožo. Srajca je bila na prsih odpeta in videlo se je vsako posamezno rebro kakor pri sestradanem konju. Uprl sem se z dlanmi na blazino ter se pomikal počasi navzgor, tako da sem naposled sedel na postelji. To me je utrudilo in začutil sem na čelu potne kaplje. Po kratkem počitku sem se pričel obračati na desno; noge so zdrsnile z rjuhe ter se dotaknile mrzlih tal. Nato sem se uprl z eno roko ob nočno mizo, a z drugo ob posteljnjak, ali noge so se mi tresle tako močno, da nisem mogel storiti niti koraka. Spustil sem se počasi na kolena ter drsal z veliko muko proti durim. Trepetal sem od mraza po vsem telesu, ali ta mraz mi je dal obenem toliko moči, da sem se izkušal zopet dvigniti. Dvakrat se je zavrtelo vse okoli mene in plamen sveče je rasel — tisoč plamenov se je zasvetilo po sobi. Iskal sem opore in že sem se nagibal z vsem telesom, da bi padel na obraz, toda hipoma je ugasnila ta čudovita svetloba, sveča je gorela zaspano in mirno na nočni mizici, in slabost me

je minila. Oddahnil sem se globoko, ves polit s potnimi kapljami; tudi mraz me je obšel znova, in po hrbtu me je spreletavalo, kakor da bi me kdo škropil z mrzlo vodo. Ves ta čas sem bil v velikem strahu, da bi v sosednji sobi ne slišali kakega šuma. Vse je zastalo v meni, ko sem se bil prijel za stol in se je nekoliko premaknil.

Stal sem poleg vrat, naslonjen na steno. Dva koraka od mene je visela ob zidu nočna suknja. Plazil sem se oprezno do nje, snel jo s kljuke ter si jo ogrnil. Izkušal sem, da bi si prevezal trakove, toda prsti so bili tako neokretni in tresli so se tako, da se mi ni posrečilo. Suknja mi je segala skoro do tal, a spredaj so se videle suhe noge do nad kolen, in tudi srajce si nisem mogel zapeti na prsih. Sklonil sem se do ključavnice ter pogledal v sobo . . . Golobček in golobica! . . . Sedela sta precej daleč drug od drugega, a med njima na mizi je stala svetilka; privila sta jo menda sama navzdol, kajti gorela je slabo. Desnici, iztegnjeni čez mizo, sta se držali za roko, a govorila v tem trenutku nista. On je gledal temno, ustnice stisnjene, obrvi namršene; obraza svoje žene nisem videl; naslanjala je glavo ob levico . . . Sedela sta dolgo časa molče in mirno, toda hipoma sta se dvignila oba hkrati, tiho in počasi, nagibala sta se vedno nižje čez mizo, dokler se niso ustnic dotaknile ustnice . . . Takrat sem odprl vrata.

Oba sta strmela vame stoje, prebledela in okamnela. Jaz sem ju gledal mirno, in ustnice so se mi zategovale v zlobnem nasmehu. Z razprtimi rokami sem napravil troje korakov do mize; tla so se mi zibala pod nogami, in miza in stoli, vse se je čudovito majalo pred menoj. Padel sem na stol z rokami in vsem gornjim životom; miza se je stresla, in svetilka je zažvenketala. Sedel sem s težavo, a nato sem položil komolca na mizo.

»Nalij mi čaja!«

Moja žena je trepetala in gledala me je kakor blazna, s čisto upadlim obrazom, odprtimi ustnicami in velikimi, topimi očmi. Ko sem izpregovoril, je segla po kozarec z vodo, toda kozarec je padel na mizo in voda se je razlila . . . Ozrl sem se za adjunktom, ali ni ga bilo nikjer in vrata so bila na stežaj odprta. Zavrtelo se mi je pred očmi in videl sem samo še svojo ženo, ležečo na stolu s povešenimi rokami, glavo nagnjeno globoko na prsi . . .

Pozno ponoči me je prenesla v naročju na mojo posteljo.

VI

Potem nisem več vstal. Tudi moje telo je postalo bolj neobčutljivo in leno; vznemirjal se nisem več zaradi vsake neznatnosti. In tudi dolgčas mi ni bilo. Dnevi so bili topli kakor malokdaj v poznem oktobru: moja postelja je stala blizu okna; žena mi je nekoliko vzvišala vzglavje in gledal sem na vrt in proti gozdu. Samo še prav malo listov je bilo na vejah: časih se je kateri odtrgal, zazibal se nekoliko po zraku ter padel na zemljo. Platane na vrtu so bile že skoro čisto prazne, gozdno bukovje pa je bilo še precej košato, kolikor se je videlo od okna. V daljavi sem opazil celo drevje, ki niti še orumenelo ni, a bilo je tako daleč, da ga nisem mogel natančno razločiti. Ob obzorju, skoraj v megli, se je raztegala dolga proga temnih jelk . . . Vse to sem videl neka-ko motno in zamazano kakor skozi mokro steklo.

Žena je bila neprestano poleg mene. Očital ji nisem ničesar, toda v tem času je omršavela od trpljenja. Pričarana je bila na moje oči; koder je hodila, je čutila moj pogled na svojem obrazu. Ni se mogla oddaljiti od postelje za sto korakov, kajti moje roke so jo vlekile nazaj . . .

Dasi je bilo zvečer precej hladno, nisem hotel, da bi bilo okno zaprto. Skozi okno je padalo nekoliko svetlobe na vrt, na peščeno pot, ki je vodila mimo lope. In tod sta se izprehajala z roko v roki, in njena glava je bila obrnjena proti oknu. Gledala je celo nazaj, kadar sta se okrenila in stopala proti lopi. Časih sta izginila za trenutek — vedel sem dobro, da samo za trenutek; prišla sta takoj spet na stezo, kjer je trepetala luč od okna, in ona se je ozirala navzgor . . . Vrnila se je v sobo, sključena, roke na prsih, in sedla je k postelji. Svetloba je padala na njen obraz, prepaden in spačen od bolesi.

»Kod si hodila?«

»Izprehajala sem se pod tvojim oknom!«

Jaz je nisem pogledal, toda videl sem natanko vsako njeno kretnjo in vsako senco, ki je hušknila čez njene oči. Govorila je tiho in vdano; ni ji prišlo na misel niti za hip, da bi zinila kako neresnico. Trepetajoč od strahu, od srama in od trpljenja mi je ponavljala od besede do besede, vse po vrsti, kakor se je zgodilo; zakrivala mi ni niti svojih neizgovorjenih misli. V tem zamolkem, monotonem glasu ni bilo ničesar razen otročje, polblazne bojazni. Tudi na njenih ustnicah je ležalo nekaj otroško plašnega.

»Izprehajala sem se z njim pod tvojim oknom. Jaz sem bila zelo žalostna zaradi tebe.«

Nagnila je glavo nižje in njene obrvi so se skrčile.

»Zaradi tebe sem bila žalostna in obljubila sem mu, da ti natresem v vodo strupa, če bi živel do tretje nedelje.«

»In kaj je rekel on?«

»On je molčal . . . Tožila sem mu, da me je strah tebe, ker nisi več podoben človeku . . . Da me režejo tvoji prsti tako globoko v meso . . . tako globoko . . . Da mi sesajo tvoje ustnice kri iz srca, in da so popile tvoje oči vso mojo dušo . . . «

»In kaj je rekel on?«

»On je molčal . . . Tožila sem mu, da se te bojim, ker si strašnejši od smrti same. Ti si pri meni, koder hodim; zvezal si mi roke in misli, da sem samo še sužnja tvoje postelje. Trikrat že mi je prišla zla misel, ko si spal in sem stala pri tebi. Povedala sem mu, da so se mi takrat skrčili prsti v klešče . . . eno samo kratko minuto, in ti bi ne dihal več. Toda moja roka je bila kakor odrevenela; nekaj nevidnega jo je objelo tesno z vso močjo. Tvoje oči so bile zaprte, toda jaz sem vedela, da si me gledal, da si videl natanko moj obraz in moje skrčene prste . . . «

»Jaz sem te videl, ljubica . . . In kaj je rekel on?«

»On je molčal in nato me je poljubil. Obadva sva čutila takrat vso tisto neizmerno radost, ki nama pride z roko v roki s tvojo smrtjo. Sedela sva že za svatovsko

mizo v sladkem objemu in pričakovala sva najlepše noči . . . »

Sklonila se je še nižje k meni, in spoznal sem vso njeno veliko boleost. Sredi življenja ni bila drugega nego ud mojega umirajočega telesa.

Prihodnji večer sta bila oba v moji sobi. Hotela sta se skriti mojim očem, ali njune noge so ju vodile v mojo bližino, njuna obraza sta se obračala k meni, in kadar sta se poljubila, stopila sta v najsvetlejšo luč. Z blazno strastjo sta pila kelih svoje grenke ljubezni; ustne so srebele dalje, četudi so bile skrčene in ožgane od bolečine. Ozirala sta se name z velikimi pogledi, ali jaz sem se smehljaj. Čutil sem dobro, kako sta iskala ta smehljaj, kako sta hrepenela po njem in po svojem trpljenju. Dokler so moje oči videle in dokler so moji možgani mislili, so bili ti trenutki zame nekaj nebeškega.

VII

Ali moje oči niso videle in moji možgani niso mislili več dolgo.

Že pred davnim, davnim časom so prihajali k meni ponoči ljudje z nejasnimi obrisi — meglene postave, ki so se zibale ob stenah kakor sence. Razločeval sem jih samo za hip, in takoj je spet padlo zagrinjalo pred mojim pogledom. To se je zgodilo posebno v mojih žalostnih dneh, kadar me je obšel tisti globoki, neznosni dolčas, ki izpremeni v neumne neznatnosti vse, kar je srcu najljubše in najveličastnejše. V duši je vse prazno in pusto in ničesar zanimivega, ničesar veselega ni več na svetu. Vse je brezbarvno in nevredno, da bi se človek vznemirjal in navduševal. Ničevnost . . . in sredi te ničevnosti jaz sam, ničeven del ničevnosti . . . Ta čut mi je ležal na prsih kakor môra, in kadar sem se ga osvobodil, so se mi oči zalile s solzami od silne otožnosti. V takih urah sem čutil fino in natanko; moje oči so videle stvari, ki so mi bile skrite v delovnih dneh, in moja ušesa so slišala zvoke, ki jih je drugače prevpilo glasno cestno življenje . . . Takrat sem zaslutil tista bitja . . . takrat so stopala iz senc s tihimi koraki, premikala so se brez

šuma po sredi sobe in časih se je odgrnila dolga črna halja, da sem videl za trenutek razločne konture . . .

Zdaj se spominjam nekega večera, malo preden sem legel za zmerom. Izprehajal sem se pozno zunaj kraj gozda in bil sem precej utrujen in brez posebnega vzroka otožen in potrtn. Pot je vodila po grapavem klancu navzdol; ob straneh je raslo staro drevje z razpokanimi debli in polposušenimi vejami. Prišel sem v ozko dolino, in tam je bila že črna noč. Samo na eni strani je bila dolina odprta, drugod pa so se dvigale visoke stene, s hrastovjem in robidovjem porasle. Na sredi je ležal podolgovat ribnik in čezenj je bila položena lesena brv. Postal sem sredi brvi ter se naslonil s komolci na oporo. Stal sem dolgo časa; naokoli se ni dalo razločevati več nič; vse je bilo zagrnjeno v tiho temo. In ko sem stal, mi je postalo pri srcu bolno in sladko obenem . . . Da bi zatisnil oči, da bi malo, samo malo premaknil nogo ter zdrsnil navzdol . . . valovi bi se razdelili in potem bi ne bilo ničesar več. Pljusknilo bi nalahko, komaj bi zatrepetal rahel šum skozi temo. Nič bi se ne zgodilo izrednega; ne bilo bi nikakega trpljenja, ne plakanja in ne vzdihovanja; noč bi samevala okoli mene pusto in žalostno kakor prej . . . Komolca sta se pomikala počasi od opore, noge so se mi krčile — a bilo mi je tako čudno prazno in lahko pri duši . . . Takrat pa se je nekdo dotaknil moje leve rame, nekdo drug desne, nekdo je stal pred

menoj, nekdo ob moji strani, nekdo mi je dihal gorko sapo na vrat. Zdrznil sem se ter se ozrl okrog sebe; zdelo se mi je, da so se tresle sence okoli mene, da so stopale iz noči, hodile mimo mene ter se me dotikale. Ko sem odhajal s hitrimi koraki, so bežale pred menoj ter mi prihajale naproti. To so bila črna debela dreves . . . to so bile sence . . . to so bila bitja, ki so poleg mene neprestano, četudi jih ne vidiijo moje oči

Moje oči so bile preveč telesne. S svojim surovim pogledom so uničile same tista prozorna telesa . . . Nekaj tednov po smrti moje matere sem sedel proti mraku za mizo ter pisal. Bil sem čisto miren in moji možgani so delovali popolnoma redno; misel se je porajala iz misli korektno in gladko; pisal sem svoji ljubici, nekemu dekletu, ki se je pol leta pozneje poročilo z mojim prijateljem. Sredi stavka pa mi je zdrknilo pero iz roke in nekaj bolnega je legalo počasi na moje srce. Okrenil sem glavo; in tam poleg vrat je stala moja mati . . . stala je poleg vrat živa in lepa kakor nckdaj, s svojim otožno ljubeznivim smehljajem, s svojimi jasnimi očmi. Padel sem na kolena ter ji iztegnil roke naproti; vse njene in vse moje solze so me zapekle na srcu; od ljubezni, od vsega prestanega in zopet vzbujenega trpljenja, od tisoč silnih čustev nisem vedel, kako se mi je zgodilo . . . Utegnil sem roke, a soba je bila prazna in tiha . . . In nato sem položil glavo na mizo in jokal kakor se nikoli

v svojem življenju. Da bi ji bil poljubil somo roko . . . da bi poljubil samo rob njenega krila . . . Prišla je k meni, in jaz sem jo videl in ji nisem poljubil roke . . .

Tudi tega dogodka sem se spominjal zdaj zelo jasno, zakaj videl sem med sencami tudi njeno senco. Dvakrat že se je bila dvignila iz ozadja, ali kakor sem pogledal tja, je izginila. Spoznati nisem mogel drugega nikogar; hušknilo je mimo mojih oči, stopalo hitro in oprezno preko sobe, dvignilo se proti stropu in plavalo za trenutek nad menoj; a to je bilo nekaj temnega in meglenega, brez določnih obrisov . . . Kolikor jasnejše so bile te postavbe, tem bolj se je izgubljalo v meglo vse, kar je bilo telesnega okrog mene. Moji gosti me niso več zanimali, tudi njih obrazov nisem mogel več razločevati natančno; ni se mi ljubilo napenjati oči zaradi teh stvari, ki niso imele zame več nikakega pomena. Čutil sem, kako so se polagoma trgale vezi med menoj in med telesnostjo. Oblike so se razblinjale, okoli mene so bile samo še motne sence.

VIII

Časih sem se vzdramil za kratke minute, in takrat mi je bilo pusto in težko. Okno ni bilo več odprto; skozi steklo se je videlo dolgočasno, megleno nebo, a z vrta so se dvigale gole, črne veje. Prihajali so k moji postelji ljudje, ki jih prej nisem nikoli videl ali pa sem bil čisto pozabil nanje. Prišel je moj brat, in skoro ga nisem več poznal. Imel je gosto brado in na obrazu se mu je videlo, da mu je poleg mene sitno in neprijetno. Hotel mi je reči nekaj ljubeznivega, toda najbrž se ni mogel domisliti ničesar. Gledal me je tiho, a z roko mi je gladil lase raz čelo. Prišla je tudi mati moje žene. Hodilo me je gledat vse polno sorodnikov in polpozabljenih prijateljev, in večidel so se jezili, da sem dihal tako mirno, kakor da bi se mi še ne hotelo umreti. Nekateri so prišli črno oblečeni in s črno kravato pod vratom, a to jih je pozneje ženiralo. S hlinjenim sočutjem so stiskali roko moji ženi, plazili se tiho in obzirno okrog moje postelje ter govorili s šepetajočim glasom in jako resnim obrazom. Ker se nisem brigal veliko zanje, jim nisem odgovarjal; zato je ta ali oni zmajal z glavo, vzdihnil ter se poslovil z resignirano žalostjo v očeh.

Tudi moja žena jim ni bila prijazna in ta množica tujih obrazov jo je vznemirjala. Vživela se je tako v svoje nenaravno razmerje z menoj, v to čudovito stanje, polno tihe groze, da ji je bil zoprni ta zunanji svet, ki jo je prišel motiti s svojim brezobzirnim sočutjem. Stregla mi je z isto resno, mehanično skrbljivostjo kakor prej; kadar pa se je sklonila z obrazom čezme, sem opazil na njenih strnjenih obrvih in na stisnjenih ustnicah nape-to pričakovanje. Videl sem, kako si je želela, da bi bila sama z menoj — da bi sedela ob moji postelji cele dolge ure, poslušala moje naporno dihanje ter opazovala s trepetajočo, bolešno radostjo, kako postajajo moje oči brezizrazne in steklene, in kako se razliva polagoma čez moje čelo svetla mrtvaška bledota. Videl sem časih tudi adjunkta; sedel je za mizo, glavo uprto ob dlan, ter gledal name s temnim, zamišljenim obrazom. Na njegovih polnih licih in pod očmi so se pričele prikazovati poteze bolne utrujenosti . . . Oba sta hodila po sobi z lenimi, drsajočimi koraki, rame privzdignjene in glavo sklonjeno, kakor da bi ju tiščalo k tlom težko breme.

Ti dnevi se mi niso zdeli dolgi; trajali so dva meseca ali dalj in bili so drug drugemu čisto podobni. Nikoli se ni zgodilo kaj posebnega, kar bi me moglo vznemiriti . . .

Znočilo se je nenavadno hitro; zdelo se mi je, kakor da so poobesili črne prte po stenah, a luči niso hoteli

prižgati. In v tem mraku se je gnetlo okrog postelje vse polno ljudi; videl sem mnogo rok in obrazov, toda spoznati nisem mogel nikogar. Takrat mi je bilo za sekundo zelo neprijetno in težko; čutil sem se neokretnega in onemoglega; zaželel sem si svetlobe, hotel sem okreniti glavo, da bi videl svoje goste in da bi govoril z njimi; prišlo mi je tudi na misel, da bi se vzdignil s postelje ter šel pogledat k oknu. Zakaj tam zunaj je najbrž še sijalo sonce — večerno jesensko sonce s svojo mehko, božajočo toploto; obrnil bi obraz proti soncu, da bi mi sijalo na lica; razgalil bi si prsi, da bi me božalo po njih; razprostrl bi roke, in če bi stisnil pesti, bi ostali v njih sami zlati sončni žarki . . . Ali zaprli so me v sobo, položili so me na posteljo in mi zagrnili okno s črnim zagrinjalom. Čez posteljo segajo temne roke, da bi me odele vsega s težkimi prti; roke se bližajo mojemu vratu, legajo na moja usta, zatiskajo mi oči . . . Zasadili so se mi nohtovi v prsi, stiskali so mi grlo s surovo silo, z vso močjo so objele železne roke vse moje telo . . .

Ali sredi neznosnega strahu in trpljenja mi je osvajalo dušo polagoma nekaj lahkega in neizmerno svobodnega. Moje oči so se pričele odpirati in obenem je padalo dušeče breme z mojega telesa . . . Vse tiste nepoznane in komaj vidne sence, ki so prihajale k meni v temnih mrakovih, so se mi bližale jasne in vesele. Vrata so bila zaprta, ali prišle so skozi zaprta vrata. Okno je bilo za-

grnjeno, ali prišle so skozi zagrnjeno okno, in zagrinjalo se ni zganilo . . . Vse je bilo široko odprto, sonce je zasijalo v sobo z vsemi svojimi žarki . . . Moje oči jih niso videle, ali moja duša jih je poznala že davno. To niso bile več sence, polnočne, skrivnostne. Stopile so k meni z belimi rokami, z nebeškim smehljajem na ustnicah . . . Jaz ne morem ležati na postelji, pod težko odejo, zakopan v blazine. Vstal bom mlad, poln moči in življenja . . . in skozi zaprta vrata, skozi zagrnjeno okno pojdem na vrt z lahkimi koraki . . . lahak in svoboden se dvignem nad gozdove, se dvignem k soncu, in pod mojimi očmi se bodo igrali svetli svetovi . . .

In takrat sem vstal, poln moči in življenja, in moja zmagovalna duša se je dvignila nad svelove . . .

IX

Moje truplo je za časa bolezni strahovito shujšalo, tako da ni ostalo drugega kakor par ostrih kosti. Ženske, ki so ga slačile in umivale, so se obračale v stran od gnusa; premetavale so moje mrzle ude po postelji kakor umazane cunje, brez vsakega spoštovanja. Nato so oblekle truplo v čisto perilo ter ga položile na oder. Oči se niso dale popolnoma zatisniti; posebno desna trepalnica je silila neprestano navzgor in videla se je topo zroča bela krogla. Tudi usta niso bila čisto zaprta; zobje so se bili zasekali tako globoko v spodnjo ustnico, da se niso dali dvigniti, čeprav je poskušala neka ženska, da bi jih z nožem potisnila na pravo mesto. To je bila zelo zlobna ženska; ko je vzela v roko nož, jo je obšel živinski čut; segala je z ostrino do grla ter rezala z ostudnim razkošjem po oledenem mesu . . .

Prvo uro se je tresla moja žena tako silno po vsem telesu, da je morala sesti na stol. Ponudili so ji kozarec vode, toda zavrnila ga je tako odločno, da je padel na tla. Adjunkt se je ozrl nanjo, toda ostal je pri oknu in ni izpregovoril besede. Tisti čas se je polastilo obeh nekaj strašnega; stud nad samim seboj, strah in kesanje — a

vse to tako ostudno, podlo in nizko . . . Da bi jima bili dali v tistem trenutku čašo strupa, izpila bi ga na ves dušek . . . To je minilo, ko sta videla, kako so premetavale ženske umazano truplo. Moja žena se je spomnila, da je že pozno na večer, in šla je pripravljat večerjo. Adjunkt je ostal še par hipov; nato je vzel klobuk ter se napravil v gostilnico, odkoder se je vrnil opolnoči pijan domov. Večina sorodnikov se je odpeljala še tisto noč; nekateri so čakali pogreba.

— — — — —

Na licih se jima je poznalo prestalo trpljenje, ali njune oči so sijale. V sobi je bilo gorko in prijetno; na mizi je gorela svetilka, in iz kamina se je bleščala rdeča žerjavica. Sladka tišina zimskega večera je ležala v zraku. Adjunkt in njegova ljubica nista govorila, ker se jima je zdelo nepotrebno. Samo njune ustnice so se smehljale — a v tem smehljaju je trepetala še lahna senca prebolele groze. Kadar se je moja žena vzdignila ter nalivala čaja v prazni čaši, se je videla v njenih kretnjah neka resnoba in plašljivost, kakor je v prejšnjih davnih časih nisem nikoli opazil na njej. Vsa radost njenega smehljaja je bila samo skorja, ki odpade lahko vsak trenutek in odkrije neozdravljivo duševno boleost. Gledala je z jasnim pogledom v njegove oči, toda hipoma je padla senca na njena lica; ugledala je posteljo in na postelji sesušeno, odurno telo. Sredi svoje samotne sreče je vsta-

la, odprla vrata ter prišla v mojo sobo; sedla je k postelji ter strmela na prazne blazine z boleстно spačnim obrazom . . .

»Samo še par mesecev, ljubica moja . . .«

»Samo še par mesecev . . .«

Takrat so se odprle njune oči in kri jima je oledenela v licih.

Jaz sem odprl vrata in stal sem na pragu v razgaljeni nočni suknji. Spredaj so se videle suhe noge do nad kolena, in prsi so bile razkrite. Na mojem obrazu, osivelem in usahlem, je ležal zloben smehljaj. Kakor takrat, pred mnogimi dnevi, sem prišel do mize z omahujočimi nogami in padel sem na stol z obrazom in z vsem životom . . . V tem času je pretekla komaj sekunda . . .

»Pojdi, moj dragi . . . in kadar se boš spominjal name . . . meni je tako žalostno pri srcu . . .«

Adjunkt je stal pri vratih; njegov obraz je bil čisto bled.

»Zdaj je vse končano. Ne pridi nikoli več, ali spominjaj se name . . .«

Ni ji dal roke in ni je poljubil; ko je zaprl vrata za seboj, je padla sredi sobe na kolena, in njeno čelo se je dotaknilo mrzlih tal . . .

*

Sam. Bog vedi, kako je z menoj.

Prebral sem rokopis do konca in reči moram, da se mi zdi stvar nekoliko čudna. Kolena se mi tresejo, in nerazumljiv strah je legel na moje srce . . . Šele ko sem položil papirje na mizo, sem začutil, da je stal ves čas nekdo za menoj ter mi gledal preko rame; ko sem se ozrl, ni bilo v sobi nikogar.

www.omnibus.se/beseda

ISBN 91-7301-258-0